

UDK 327(497.1)(436)»1918—1938«
Izvorni znanstveni članakJugoslavija i Austrija od 1919. do 1938.
Susjedstvo između kooperacije i konfrontacije *

ARNOLD SUPPAN

Austrijski institut Istočne i Jugoistočne Evrope, Beč, Austrija.

»[...] susjede se ne može vječito ignorirati« — konstatirao je nekadašnji savezni kancelar Schober 5. prosinca 1930. u »Wiener Neue Freie Presse«, u uvodu 112-straničnoga posebnog priloga o »Kraljevini Jugoslaviji, njenom gospodarstvu, upravi i kulturnim prilikama« — koji sadrži 52 članaka o gotovo svim financijskim, agrarnim, industrijskim i administrativnim problemima države, od pitanja budžeta, agrarne krize, vanjskotrgovinske politike, položaja industrije i rudarstva do reforme uprave, zdravstvene politike, turizma i lijepih umjetnosti — iz pera vodećih stručnjaka. O bilateralnim odnosima bilo je govora, dakako, samo na području vanjske trgovine, poljodjelstva, investicija, industrije, iseljavanja i turizma.¹ Što je Schober, zapravo, htio reći? On je držao gospodarske interese na kraju jačima od političkih. Jugoslaviji je, prema njegovom mišljenju, bila potrebna Austrija kao tržište agrarnih proizvoda, a Austriji Jugoslavija kao tržište industrijskih artikala. Zbog toga je potrebno — mislio je Schober — da se sjedne za zajednički stol, iako različita politička gledišta dviju zemalja odnosno vlada možda navode na to da se razmišlja i o drugim mogućnostima.

I zaista, nagomilao se od 1918. do »anšlusa« 1938. čitav katalog kontroverznih političkih gledišta koji je političke odnose između Beča i Beograda, između Graza, Ljubljane i Celovca (Klagenfurta) držao u napetosti, tako npr.

— pitanje granica, vojne akcije i plebiscita u Donjoj Koruškoj i Donjoj Štajerskoj (ovdje bez plebiscita);

— pitanje opcije, rasterećenja, protjerivanja stanovništva, pljenidbe imovine građana druge države odnosno pripadnika manjina;

* Autor je o ovoj temi održao predavanje 19. svibnja 1989. kao gost Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, u »Zlatnoj dvorani« Instituta. Predavanje je bilo dobro posjećeno. U razgovoru nakon predavanja sudjelovali su M. Valentić, V. Stipetić, Lj. Boban, Z. Stipetić, V. Oštrić, Z. Šimončić-Bobetko, D. Pavličević, I. Kampuš i autor.

¹ *Neue Freie Presse* (Wien), 5. 12. 1930, Sonderbeilage: Königreich Jugoslawien.

— restriktivna politika Koruške prema Koruškim Slovencima, restriktivna manjinska politika Slovenije prema štajerskim i kočevskim Nijemcima, ali i — dvadesetih godina bez sumnje — restriktivna politika Beograda prema Nijemcima u Vojvodini (Švabama);

— uklapanje Jugoslavije u »Malu antantu« i savez s Francuskom, uključujući i vojne nagodbe koje se nisu odnosile samo na revizionističke akcije Mađarske nego i na eventualnu restauraciju Habsburgovaca u Austriji, a na suprotnoj strani uklapanje Austrije u savez s Italijom i Mađarskom, odnosno od 1936. naslanjanje Austrije na Njemačku;

— napetosti između Austrije i Jugoslavije zbog djelatnosti hrvatskih emigranata u Austriji s jedne i austrijskih nacionalsocijalista u Jugoslaviji s druge strane;

— diskusije o spomen-proslavama u Jugoslaviji i Austriji, osobito o proslavi 10. listopada 1920.

Katalog neproblematičnih odnosa između dvaju susjeda bio je u usporedbi sa spomenutim problematičnim vrlo skroman i velikim dijelom »privatnog« karaktera, tako npr.:

— kompenzacijske nagodbe, trgovački ugovori i sporazumi, iako je i na tom sektoru bilo smetnji prouzrokovanih zatvaranjem granica, pooštavanjem veterinarskih kontrola pri uvozu stoke i povišenjem zaštitnih carina na industrijske artikle;

— gostovanja kazališnih skupina, zborova, nogometnih klubova, izložbe (npr. Meštrovićeva izložba 1936. u Beču), izleti, studiji u inozemstvu;

— turizam na Jadranu, u toplicama (npr. u Rogaškoj Slatini) i u Beču; osim toga mnogi posjeti rodbini, ali i odlazak na rad u susjednu zemlju — i to bilateralno.

Premijer, general Živković, nije sigurno mnogo razmišljao o potrebi proširivanja gospodarskih, socijalnih i kulturnih odnosa kada je 1930. izjavio za »Neue Freie Presse«: »Svatko tko pridonosi boljem međusobnom upoznavanju nacija unapređuje na najbolji način ideju mira i razvoja dobrih odnosa među susjedima.«²

Bilateralni odnosi između dviju susjednih država rezultiraju iz »službenih« odnosa vlada, parlamenata, stranaka, komora, sredstava javnog pripčivanja, crkava s jedne i »privatnih« odnosa između trgovaca, turista, umjetnika, znanstvenika, rođaka itd. s druge strane. Kod »službenih« odnosa riječ je o kompleksu političkih postupaka koji s jedne strane nose pečat vanjske odnosno unutrašnje politike obiju država, a s druge su pod utjecajem internacionalne politike. Pod vanjskom politikom razumijeva se pri tom formuliranje i provođenje u djelo društvenih interesa jedne određene države kao subjekta međunarodnog prava prema drugim državama ili međunarodnim organizacijama u ideološkom, pravnom, vojnom, gospodarskom, socijalnom i/ili kulturnom pogledu. Bilateralni odnosi predstavljaju tako interakciju vanjske politike dviju država kao sume veza između dvaju političkih sustava i njihovih društvenih pozadina.³

² Isto, str. 1.

³ *Wichard Woyke* (Ed.) *Handwörterbuch internationale Politik* (Opladen 1977); *Otto Kimminich*, *Einführung in das Völkerrecht* (München etc. 1983); *Karl W. Deutsch*, *Die Analyse internationaler Beziehungen* (Frankfurt/Main 1968).

I

Vanjsku politiku Jugoslavije i Austrije određivali su neki djelomično konstantni faktori, kao npr.:

1. Geostrategijski položaj državnog teritorija: Obje države imale su relativno duge kopnene granice i relativno mnogo susjednih država, među njima i velike sile Italiju i Njemačku. Prilaz Jugoslavije Jadranskom moru konkurirao je s težnjama talijanske vanjske politike («mare nostrum»), a Austrija je kao kopnena zemlja od početka bila upućena na talijanske i njemačke morske luke.

2. Povijesni kontinuitet austrijskih alpskih i podunavskih zemalja može se istina izvesti iz stanja habsburških posjeda u vrijeme Maksimilijana I, ali mlada Republika Austrija bila je ipak nova tvorevina iz 1918. Novosnovana Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, međutim, nije imala čak ni takav kontinuitet; sastojala se od deset povijesnih regija: Kranja, Donje Štajerske, Hrvatske-Slavonije, Dalmacije, Crne Gore, Bosne-Hercegovine, Srbije, Vojvodine, Kosova i Metohije i Makedonije.

3. Dok je Republika Austrija 1923. imala još kako-tako homogenu etničku i konfesionalnu strukturu s otprilike 440.000 pripadnikâ manjinâ (među njima 205.000 Židova, 90.000 Čeha, 60.000 Slovenaca, 45.000 Hrvata, 27.000 Mađara, 5000 Slovaka i 7000 Roma) i više od 90% katolika, sastojalo se stanovništvo Jugoslavije 1921. od 38% Srbâ, 23,8% Hrvatâ, 8,5% Slovenacâ, 6,1% Muslimanâ hrvatskog odnosno srpskog jezika, dakle od 81,5% »naroda« i 18,5% »narodnosti« (među njima 506.000 Nijemaca, 468.000 Mađara, 440.000 Albanaca, 231.000 Rumunja, 150.000 Turaka, 445.000 Bugara, 115.000 Slovaka i Čeha, 65.000 Židova, 25.000 Ukrajinaca i Rusina, 20.000 Rusa i 12.500 Talijana), dok je konfesionalna struktura bila ovakva: 46,7% pravoslavnih, 39,3% katolika, 11,3% muslimana i 1,9% protestanata (ausgsburske i helvetske konfesije). Nacionalno i konfesionalno pitanje određivalo je dakle bitno jugoslavensku vanjsku politiku.⁴

4. Socijalna struktura obiju zemalja bila je za vanjsku politiku utoliko važna što je 1931. godine 76,8% svih zaposlenih otpadalo na poljodjelstvo, šumarstvo i ribarstvo, dok je samo 11% bilo zaposleno u industrijsko-zanatskom sektoru odnosno u uslugama, dok je u Austriji 1934. na svaki od spomenutih triju sektora otpadala po oko trećina zaposlenih. Jugoslavenska vanjska politika morala se stoga obazirati na gotovo 2 milijuna malih poljoprivrednih gospodarstava, zatim na 700 veleposjednikâ, 6000 krupnih seljakâ i na 150.000 zaposlenih u javnoj službi (najvećim dijelom Srba); dok je austrijska vanjska politika osobito morala uzimati u obzir interese više od 2000 veleposjednikâ, 40.000 krupnih i 170.000 »srednjih« seljakâ, zatim 2000 velikih poduzetnikâ, 20.000 sitnih

⁴ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. god. Résultats définitifs du recensement de la population du 31 janvier 1921 (Sarajevo 1932); Ortsverzeichnis von Österreich. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 7 März 1923 (Wien 1930).

Podaci obuhvaćaju tuzemce i inozemce; broj Slovenaca temelji se na procjeni iz 1910. godine, budući da je prema službenim podacima nakon borbe oko granice i plebiscita bio samo 37.000.

industrijalaca, 12.000 akademičara u javnoj upravi, 160.000 sitnih poduzetnika i više od 800.000 u sindikatima organiziranih industrijskih radnika.⁵

5. Što se tiče prirodnih resursa, Jugoslavija je bila osobito bogata rudama (smeđeg uglja, bakra, željeza, olova, boksita), hrastovom odnosno bukovom šumom, dok je kamenog ugljena bilo manje na raspolaganju, što je također vrijedilo i za naftu i vodenu energiju. Unapređivanje proizvodnje vodene energije bila je velika nada austrijske privrede, budući da je i njoj stajalo na raspolaganju premalo kamenog ugljena i nafte. Od rudnih bogatstava imala je Austrija obilje željezne rude i osim toga velike rezerve crnogoričnog drva. Na području prirodnih resursa bilo je stoga malo mogućnosti nadopunjavanja između Jugoslavije i Austrije, izuzimajući višak poljoprivredne proizvodnje u sjevernim dijelovima Jugoslavije koja je osobito u velikom potrošačkom centru Beču našla geografski blizo tržište.⁶

6. U pogledu industrijske mobilizacije bila je Republika Austrija daleko ispred Jugoslavije, gdje su industrijska područja tek nastala u dijelovima Slovenije i Vojvodine i u oba velegrada Beogradu i Zagrebu. Budući da je jugoslavenska industrija bila razvijena samo na području prerade drveta, proizvodnje živežnih namirnica, sredstava za uživanje i preradu industrijskih biljaka (konoplje, duhana, šećerne repe) bila je privreda dugo vremena velikim dijelom upućena na proizvode željezne industrije i tekstila iz inozemstva, osobito iz Austrije. Obje države pogodila je najkasnije nakon sloma Creditanstalta 1931. teška financijska kriza koja je ometala daljnju industrijsku mobilizaciju, zbog čega su privrede obje zemalja bile upućene na financijsku pomoć iz inozemstva, što je ograničilo njihovo područje djelovanja na sektoru vanjske politike.⁷

7. Teški i samo letimično riješeni privredni problemi u Jugoslaviji i Austriji tangirali su à la longue i političke sustave dviju zemalja. U Jugoslaviji, koja je 1918. bila koncipirana kao konstitucionalna monarhija, uveo je kralj Aleksandar na početku 1929 — nakon jednog desetljeća nacionalnih sukoba (osobito između Srba i Hrvata) — diktaturu. Nakon njegovog ubojstva nastavili su princ Pavle i premijer Stojadinović vladati diktatorski. U demokratskoj Republici Austriji produbljavao se sve više ideološki jaz između građanskih partija i socijaldemokratâ, pri čemu

⁵ Kraljevina Jugoslavija. Opšta državna statistika. Statistički godišnjak, knjiga VII — 1936. Royaume de Yougoslavie. Statistique générale d'état. Annuaire statistique, livre VII — 1936 (Beograd 1937) 32—35; Die Ergebnisse der österreichischen Volkszählung vom 22. März 1934. Bundesstaat/Textheft (Wien 1935).

⁶ Alexander Bilimovič, Jugoslaven (Königreich der Serben, Kroaten und Slovenen). Einzelheft aus dem Band II der Ostereuropäischen Länderberichte (Breslau 1927); Jozo Tomasevič, Peasants, Politics and Economic Change in Yugoslavia (Stanford-London 1955); Hans Kernbauer, Eduard März, Fritz Weber, Die wirtschaftliche Entwicklung, in: Erika Weinzierl/Kurt Skalnik (Ed), Österreich 1918—1938 (Graz—Wien—Köln 1983) 343—379; Ernst Bruckmüller, Sozialstruktur und Sozialpolitik, in: Österreich 1918—1938, 381—436.

⁷ Statistika industrije Jugoslavije (Beograd 1941); Stevan Kukoleča, Industrija Jugoslavije 1918—1938 (Beograd 1941); Alfred Klose, Die Interessenverbände, in: Österreich 1918—1938, 331—341; J. Jelinek, Die Industrie Deutschösterreichs, in: 10 Jahre Nachfolgestaaten. Sonderausgabe der Zeitschrift »Der österreichische Volkswirt« (Wien 1928).

je odlučnu ulogu igralo formiranje partijskih vojski. Od 4. ožujka 1933. diktatorski vlada Dollfuss, kasnije Schuschnigg što ostaje na snazi i nakon osnivanja »Domovinskog fronta« (»Vaterländische Front«). U tom kontekstu ostaje još da se spomene činjenica da se od 1918. ni između jugoslavenskih vođa političkih stranaka (čak ni između austrijskih kršćanskih socijala i slovenskih klerikalaca) ni između »malih diktatora« nisu razvili osobni odnosi.⁸

8. Na kraju bila je vanjska politika obiju država pod utjecajem vladajućih državnih ideologija. Jugoslavija se smatrala sigurnosnom zajednicom južnoslavenskih narodâ — srpsko-hrvatsko-slovenskom nacionalnom državom, iako je načelo ravnopravnosti narodâ trpilo od srpske težnje za hegemonijom. Austrija, osnovana kao »Deutschösterreich«, držala se drugom njemačkom državom, od 1933. »boljom njemačkom državom«. Taj afinitet prema velikonijemstvu, koji je vrijedio za većinu austrijskog stanovništva, otežavao je međutim ograničavanje od nacionalsocijalizma.⁹ Dok su se determinante vanjske politike Jugoslavije i Austrije u suštini razlikovale u pogledu povijesnog kontinuiteta, državnog teritorija, etničke, konfesionalne i socijalne strukture stanovništva, mobiliziranja resursa i državne strukture, postojala je veća skladnost između protagonista vanjske politike dviju država — u obje države isticale su se autokratske vlade i birokracija, parlamenti su imali samo kontrolnu ulogu. Ono što su na jugoslavenskoj strani (u politici) bili Pašić, Korošec i Stojadinović, na austrijskoj strani bili su Renner, Seipel, Schober, Dollfuss i Schuschnigg. Stjepan Radić i Vlatko Maček kao vođe seljačke demokratske opozicije stajali su katkada jugoslavensku vanjsku politiku više u pitanje nego socijaldemokratski govornik u parlamentu Otto Bauer austrijsku. S druge strane miješalo se državno vodstvo Jugoslavije s kraljem Aleksandrom i princem Pavlom na čelu mnogo više u vanjsku politiku negoli austrijski predsjednici države.¹⁰ Velike sličnosti postojale su opet između dviju država na društvenom sektoru: zanatske i radničke komore, savez industrijalaca i sindikati, seljački savez i crkve pokušavali su uvijek iznova utjecati na vanjsku politiku (u ovom slučaju na vanjskotrgovinsku i ca-

⁸ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918—1978* (Beograd 1980) 76—111; die wichtigsten Dokumente zur Innen- und Außenpolitik Jugoslawiens zwischen 1918 und 1941 publizierten Branko Petranović und Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918—1988. Tematska zbirka dokumenata* (Beograd 1988) 135—471; Vom Justizpalast zum Heldenplatz. Studien und Dokumentationen 1927 bis 1938, hg. von Ludwig Jedlicka und Rudolf Neck (Wien 1975); Österreich 1918—1938. Geschichte der Ersten Republik, hg. von Erika Weinzierl und Kurt Skalnik (Graz—Wien—Köln 1983) 2 Bde.

⁹ Ivan Božić, Sima Cirković, Vladimir Dedijer, Milorad Ekmečić, *Istorija Jugoslavije* (Beograd 1972) 374—566; Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia* (Ithaca & London 1984); Friedrich Heer, *Der Kampf um die Österreichische Identität* (Wien—Köln—Graz 1981); Felix Kreissler, *Der Österreicher und seine Nation* (Wien—Köln—Graz 1984); Walter B. Simon, *Österreich 1918—1938. Ideologien und Politik* (Wien—Köln—Graz 1984).

¹⁰ Klemens von Klemperer, Ignaz Seipel. Staatsmann einer Krisenzeit (Graz—Wien—Köln 1976); Otto Bauer, *Zwischen zwei Weltkriegen?* (Bratislava 1936); Kurt Schuschnigg, *Dreimal Österreich* (Wien 1937); Đorđe Stanković, Nikola Pašić, saveznici i stvaranje Jugoslavije (Beograd 1984); Milan Stojadinović, *Ni rat ni pakt. Jugoslavija između dva rata* (Buenos Aires 1963); Neil Balfour and Sally Mackay, *Paul of Yugoslavia* (London 1980).

rinsku) i na sklapanje konkordata. Djelotvornije je agirao tisak, jer je bio jače integriran u politiku vladâ i parlamenata. On je igrao također veliku ulogu u stvaranju pozitivnih i negativnih klišeâ. Utjecajan je bio i srpski oficirski kadar, što u austrijskoj profesionalnoj vojsci nije imalo pandana.

Kao važan instrument vanjske politike djelovala je u objema državama dakako diplomacija, od vodstva ministarstava vanjskih poslova do ambasada i konzulata. Kao mjerodavni činovnici isticali su se u Beogradu pomoćnici ministara (*»ministres adjoints«*), od kojih je najpoznatiji bio Ivo Andrić (1937/38). Na Ballhausplatzu igrali su najvažniju ulogu generalni tajnik i politički direktor. Uz njih su djelovali u objema *»centralama«* utjecajni savjetnici, osobito u financijskim i trgovinsko-političkim poslovima. Ako se usporedi djelovanje austrijskih i jugoslavenskih ambasadora i konzula u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani odnosno u Beču, Gracu i Celovcu međusobno, pada u oči da ni jedan diplomatski predstavnik nije uspio steći povjerenje države-*»gostoprimca«* — također jedan od znakova mnogih nesporazumâ u bilateralnim odnosima.¹¹

II

Razmotrimo sada najvažnije komplekse problema bilateralnih odnosa:

1. Vanjska politika obje država s gledišta njihovih djelomično dijagonalno-suprotnih ciljeva;
2. Pitanje restauracije ili *»anšlusa«*;
3. Bilateralna vanjskotrgovinska politika;
4. Recipročnost u manjinskoj politici;
5. Susjed u slici povijesti i u javnom mnijenju.

Ad 1. *Zajednički i suprotni vanjskopolitički ciljevi*: Već na prvim pregovorima između predstavnika vlade SHS i (njemačko)austrijske vlade 7. studenoga 1918. u Grazu i od 9. do 12. prosinca iste godine u Ljubljani našle su obje strane pod pritiskom teških prilika *modus vivendi* u pogledu razmjene robe i tranzita, također u pogledu opticaja novca, zaštite vlasništva i prava osiguranika. Obje strane nisu se mogle složiti u pitanju razgraničenja upravnih područja, u pogledu kontinuiranog otpuštanja njemačkih željezničkih namještenika u Mariboru, u pogledu daljnjih vojnih akcija u Donjoj Koruškoj i Donjoj Štajerskoj i u pogledu pripuštanja jugoslavenskih državljana na studij u Austriji. Predsjednik slovenske delegacije Triller rekao je rezignirajući: *»U teritorijalnim pitanjima provizorno rješenje koje bi zadovoljilo obje strane jednostavno nije moguće!«* Predstavnici koruške zemaljske vlade otputovali su čak prije kraja

¹¹ Jovan M. Jovanović, *Diplomatska istorija Nove Evrope 1918—1938*, 2 sv. (Beograd 1938/39), II, 189—512; Kosta St. Pavlović, *Vojislav Marinković i njegovo doba (1876—1935)*, 5 sv. (London 1957); Friedrich Engel-Janosi, *Geschichte auf dem Ballhausplatz* (Wien 1963); Erwin Matsch, *Geschichte des Auswärtigen Dienstes von Osterreich (-Ungarn) 1720—1920* (Wien—Köln—Graz 1980); Michael Derndarsky, *Austria. The Foreign Office since 1918*; in: *The Times Survey of Foreign Ministries of the World*, ed. Zara Steiner (London 1982) 59—71.

pregovorâ, dok su predstavnici savezne (austrijske) vlade nastojali da se veze između dviju susjednih država ne prekinu.¹²

Mirovni ugovor u Saint-Germainu odgovarao je mnogo više intencijama SHS nego Austriji, premda je koruško pitanje bilo riješeno u korist Austrije. Zbog toga je politika status quo-a na bazi pariških mirovnih ugovorâ bila više u skladu s načelima jugoslavenske nego austrijske vanjske politike. Da bi osigurala svoju međunarodnu poziciju između Srednje Evrope i Egeja, sklopila je Jugoslavija ugovore s Čehoslovačkom i Rumunjskom — kasnije »Mala Antanta«, te nagodbu s Italijom i savez s Francuskom. Austrija je doduše počela uspostavljati odnose sa zapadnim silama, ali se potajno nadala — i vlada i opozicija — intenzivnijim privrednim, pravnim i kulturnim odnosima s Njemačkom. Projekt njemačko-austrijske carinske unije 1931. propao je međutim zbog žestokog otpora Francuske i »Male Antante«. Od 1932. počela je Mussolinijeva ekspanzionistička politika sve više razdvajati Austriju i Jugoslaviju, budući da se Beograd pribojavao opkoljavanja od Rima preko Beča i Budimpešte. Pod tim vanjskopolitičkim pritiskom držao je kralj Aleksandar potrebnim sporazumjeti se s Njemačkom koja je na drugoj strani terorizirala Austriju pod Dollfussom; bijeg austrijskih nacionalsocijalista u srpnju 1934. u Jugoslaviju potvrdio je kooperaciju Berlin—Beograd. Beograd je konačno počeo razvijati, moglo bi se reći, pravu fobiju protiv eventualne restauracije Habsburgovaca u Austriji.¹³

Ad 2. *Pitanje: restauracija ili »anšlus«?* zaokupljalo je od 1920. jugoslavensku vanjsku politiku. Prvo osiguranje protiv restauracije Habsburgovaca u Austriji sadržava Rapallski ugovor s Italijom. Vojne nagodbe u okviru »Male Antante« služile su bez sumnje istom cilju, da bi restauracija na Bledskoj konferenciji potkraj kolovoza 1935. bila spomenuta *expressis verbis*. Iza svega toga stajao je strah beogradskih vladajućih krugova da bi restauracija Habsburgovaca mogla potaknuti katoličke Hrvate i Slovence da promijene svoje držanje prema južnoslavenskoj državi. Dugo vremena gledao je Beograd u »anšlusu« opasnost po vlastite životne

¹² Niederschrift über das Ergebnis der am 7. November 1918 bei der steiermärkischen Landesregierung in Graz stattgehabten Verhandlungen zwischen Vertretern der nationalen Regierung der Serben, Kroaten und Slovenen in Laibach bzw. des Nationalrates einerseits und den Vertretern des deutschösterreichischen Staatrates andererseits, Graz, 8. 11. 1918; Übereinkommen zwischen den Vertretern der Nationalregierung SHS in Laibach einerseits und den Vertretern der deutschösterreichischen Regierung andererseits über verkehrs- und wirtschaftspolitische Fragen, abgeschlossen in Laibach am 12. 12. 1918 — Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Neues Politisches Archiv (NPA), Südslavien, ad GZL 3551/1, Kart. 720.

¹³ *Andrej Mitrović*, Vreme netrpeljivih. Politička istorija velikih država Evrope 1919—1939 (Beograd 1974); *Vuk Vinaver*, Jugoslavija i Francuska između dva svjetska rata (Beograd 1985); *Bogdan Krizman*, Vanjska politika jugoslavenske države 1918—1941 (Zagreb 1975); *Norbert Bischoff*, Österreichische Außenpolitik 1918—1928, in: 10 Jahre Wiederaufbau. Die staatliche, kulturelle und wirtschaftliche Entwicklung der Republik Österreich 1918—1928, hg. von Wilhelm Exner (Wien 1928); *Stephan Verosta*, Die österreichische Außenpolitik 1918—1938 im europäischen Staatensystem 1914—1945, in: Österreich 1918—1938, 107—146; *Lajos Kerekes*, Von St. Germain bis Genf. Österreich und seine Nachbarn 1918—1922 (Wien—Köln—Graz 1979); *Alice Teichova*, Kleinstaaten im Spannungsfeld der Großmächte. Wirtschaft und Politik in Mittel- und Südosteuropa in der Zwischenkriegszeit (Wien 1988); *Arnold Suppan*, Struktur und Leitlinien der österreichischen Außenpolitik 1918—1938 (Referat in der Wissenschaftlichen Kommission zur Erforschung der Geschichte der Republik Österreich, 14. Juni 1988).

interese, isto tako i Ljubljana, gdje je Janko Brejc, nekadašnji predsjednik Slovenije, 1926, u javnosti raspravljao o planovima za podjelu Austrije. Nakon što su tajni pokušaji nagodbe s Mussolinijem propali počeo je kralj Aleksandar tražiti neku vanjskopolitičku alternativu, to više što se nakon sklopljenog ugovora četiriju velikih sila u proljeće 1933. moralo očekivati da će se revizionističke diskusije razbuktati. Stoga je kralj potkraj svibnja 1933. izjavio njemačkom poslaniku Dufouru: »Radije velika, jaka, dobro organizirana njemačka država kao susjed nego mala Austrija sa svojim različitim utjecajima koji su skoro uvijek usmjereni protiv postojanja i konsolidiranja Jugoslavije.« Aleksandar je mislio da je moguće zbližavanjem s Njemačkom otkloniti opasnost strateškog opkoljavanja od Italije, isključiti mogućnost restauracije Habsburgovaca i spriječiti austrijska carinska ograničenja u korist za državnu privredu neophodno potrebnog izvoza jugoslavenskih žitarica i živežnih namirnica u Njemačku, Jugoslavenski kralj precijenio je, naravno, potencijalne konfliktnu zonu između nacionalsocijalističke Njemačke i fašističke Italije, ignorirao Hitlerove revizionističke zahtjeve s etničkim predznakom (čime je dovedena u opasnost i sjeverna slovenska granica kod Maribora) i potcijenio opasnost ovisnosti o nacionalsocijalističkoj velikoprostornoj privredi.¹⁴

I veljački ustanak austrijske socijaldemokracije i srpanjski državni udar austrijskih nacionalsocijalista učvrstili su Jugoslaviju u njenom pozitivnom stajalištu prema »anšlusu«, budući da se pribijavala pomicanja unutrašnjopolitičkog težišta Austrije u korist monarhistâ. Ubojstvo Dollfussa komentirali su jugoslavenska vlada i »njen« tisk slično suzdržano kao i austrijska vlada atentat na kralja Aleksandra u njoj naklonjenom tisku. I za vrijeme vladanja princa Pavla ostao je Beograd kritički raspoložen prema Austriji, a osjećaj dužnosti intervencije u slučaju restauracije postao je još jači. Na drugoj strani postali su njemačko-jugoslavenski odnosi silom prilika intenzivniji, zbog sudjelovanja Jugoslavije u akcijama »Društva naroda« protiv Italije. Tako ne iznenađuje da je Beograd blaže protestirao protiv ulaska njemačke vojske u demilitarizirano Porajnje (Rheinland) nego protiv uvođenja opće vojne obveze (Bundesdienstpflicht) u Austriji. Istina, upozoravao je ministar unutarnjih poslova Korošec potkraj svibnja 1936. svoje slovenske poslanike u beogradskom parlamentu na eventualnu njemačku ekspanziju, koja sigurno neće ustuknuti pred Karavankama, nego iznuditi koridor do Jadrana, ali jugoslavenski generalni štab izjasnio se nakon Srpanjske nagodbe 1936. protiv proširenja vojnih obveza prema Francuskoj i Maloj Antanti, jer Austrija kao objekt talijanske ekspanzije nije više stajala na raspolaganju. Premijer Stojadinović i njemački ministar vanjskih poslova Neurath potvrdili su na početku lipnja 1937. u Beogradu složno mišljenje u odnosu na restauraciju, a u siječnju 1938. dao je jugoslavenski premijer Hitleru u Berlinu svoj »placet« za »anšlus«: »Jugoslavija [...] promatra austrijsko pitanje

¹⁴ Ljubo Boban, Der Einfluß der Osterreich-Frage auf die internationale Stellung Jugoslawiens zwischen den beiden Weltkriegen, in: Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1979, Band 11 (Eisenstadt 1981) 214—224; Janko Brejc, Avstriski problem. Le problème d'Autriche, in: Čas. Znanstvena revija Leonove družbe 20 (1925/26) 1—2, 1—25; Documents on German Foreign Policy, C, I, 396 f., 509 f.; Vinaver, Jugoslavija i Francuska, 244; usp. Hans-Jürgen Schröder, Südeuropa als »Informal Empire« Deutschlands 1933—1939. Das Beispiel Jugoslawien, in: Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, N. F., 23 (1975) 70—96.

kao čisto unutrašnju stvar njemačkog naroda«. Hitler je barem obećao da Njemačka nema teritorijalnih pretenzija na Jadran i na Balkan i da stoga poštiva nepovredivost jugoslavenskih granica. Ni srpska opozicija, ni slovenski intelektualci, ni KPJ nisu mu međutim vjerovali — i imali su pravo, kako se pokazalo.¹⁵

3. Ad 3) *Bilateralna vanjskotrgovinska politika* morala je doduše početi od stare privredne kooperacije između istočne i južne Austrije na jednoj i Slovenije, Hrvatske, Slavonije, Vojvodine i Bosne i Hercegovine na drugoj strani ali se mogla i dalje razvijati na temelju zamašne uzajamne dopune privrednih struktura (dviju država). Konstatno smanjivanje opsega privrede između 1924. i 1935. ukazuje, naravno, na nedovoljnu koordinaciju i na rivalstvo dviju privreda. Jugoslavija se pokušala — u smislu strategije Beograda do 1914 — osloboditi ranije privredne i financijske ovisnosti o Beču, i, da bi štitila porast vlastite industrije, neprestano je postavljala carinske barijere. Na drugoj strani Austrija je, istina, pokušavala otvoriti svoje trgovinske granice, zbog potrebe izvoza industrijske robe, ali je počela i sa stvaranjem što je moguće samostalnije poljoprivrede. Privredna isprepletenost između Austrije i Jugoslavije došla je na vidjelo osobito prvih poratnih godina 1919. i 1920. Kompenzacijski ugovor od ožujka 1919. bio je uskoro ispunjen, a već u lipnju 1920. sklopljen je privremeni trgovački ugovor. Naravno, bili su ti trgovački ugovori često ometani prisilnim mjerama protiv građana druge države, kao, npr., pljenidba privatne i društvene imovine, sekvestar, likvidiranje veleposjedâ i poduzeća i konačno također represalije. Tek posjetom saveznog kancelara Seipela šefu vlade Pašiću u Beogradu u veljači 1923, kad je uz to sklopljen ugovor o sekvestru, zaustavljen je taj prilično neugodan proces; ostale su međutim mentalne ograde na području privrednih i socijalnih odnosa.¹⁶

U pregovorima oko trgovačkog ugovora 1925. morao se naći kompromis između jugoslavenskih carina na industrijske i austrijskih na poljoprivredne proizvode. Ostale utjecaje — npr. na području manjinske politike — nije austrijski zastupnik na pregovorima, odjelni predstojnik Schüller, priznavao: »Jugoslavija je danas najvažnije tržište za austrijsku industriju [...]. Zlovolja sadašnje jugoslavenske vlade krije u sebi opasnost od uvođenja viših tarifa od strane Beograda [...]. Zato svako pogoršanje našeg odnosa prema Jugoslaviji iz formalnih razloga ili iz obzira prema javnom mnijenju moramo platiti mi — materijalno.« Rijetko gdje se kao tu jasno pokazala povezanost između politike i privrede i malokad

¹⁵ Glavni Generalštab, Operativno odeljenje, Str. Pov. Dj. Br. 2686, 13. 11. 1935: »Studija Glavnog Generalštaba po pitanju restoracija Habsburgovaca na austrijski presto« — Arhiv Vojnoistorijskog instituta (AVII), P 17, kut. 98, fasc. 1, br. 24; Amtserinnerung Konsul Lennkh über Vortrag Korošec, 3. 6. 1936 — HHStA, NPA Südslavien, Kart. 783 alt; Gesprächsaufzeichnung Stojadinović, ergänzt vom Gesandten Cincar-Marković, 17. 1. 1938 — Arhiv Jugoslavije, zbirka Stojadinovića, F 24; *Dušan Biber*, Nacizem in Nemci v Jugoslaviji (V Ljubljani 1966); *Dušan Lukač*, Treći Rajh i zemlje jugoistočne Evrope, 2 sv. (Beograd 1982).

¹⁶ Izvoz iz Jugoslavije 1924—1935, Uvoz u Jugoslaviju 1924—1935 — Arhiv Jugoslavije, zbirka Stojadinovića, F 20; Kompensationsvertrag Nr. 33/SHS, Wien, 22. 3. 1919; Bericht Sektionschef Riedl über die vom 4. bis zum 27. 6. 1920 in Belgrad geführten Verhandlungen — HHStA, BKA/AA, Abt. 14 /HP, Fasz. 441, 442; Bericht des Außenministers Grünberger im Ausschuss für Äußeres, 1. 3. 1923 — HHStA, NPA Südslavien I-III, Fasz. 771 alt.

se kao u ovom slučaju mogla dobro razumjeti reakcija Ballhausplatz u korist trgovačkog ugovora i na štetu zatvorenih njemačkih gimnazija u Vojvodini.¹⁷

Unatoč neprestanom smanjivanju bilateralnog opsega trgovine ostao je udio Austrije u jugoslavenskoj vanjskoj trgovini dvostruko veći nego udio Jugoslavije u austrijskoj. Dok je Jugoslavija u austrijskoj vanjskoj trgovini uvijek bila iza Njemačke, Čehoslovačke, Italije i Mađarske, konkurirala je Austrija u jugoslavenskoj vanjskoj trgovini s Italijom, Čehoslovačkom i Njemačkom za prvo ili drugo mjesto. Ovisnost Austrije o uvozu na sektoru živežnih namirnica bila je isto tako evidentna kao i ovisnost Jugoslavije o izvozu na sektorima žitarica i stoke. Zbog toga je jugoslavensko ministarstvo za trgovinu i industriju u studenom 1934. s pravom govorilo o »čestom paradoksonu u međunarodnim privrednim odnosima [...] da se ekonomski međusobno najbolje nadopunjuju one zemlje koje su inače politički zavađene i da su privredni odnosi između dviju politički srodnih država prilično slabo izraženi«. Tu se postavljalo, dakako, pitanje prioriteta u bilateralnim odnosima: privreda ili politika?¹⁸ Za Jugoslaviju je bio osobito važan izvoz debelih svinja na bečko tržište. Kad je austrijska vlada u svibnju 1933. zaustavila uvoz, budući da su se jugoslavenske državne narudžbe za austrijsku industriju zavlačile, izbio je gotovo novi »svinjski rat« (»Schweinekrieg«) kao 1906. Opadanje cijena agrarnih proizvoda, naglo smanjivanje kupovne moći jugoslavenskog stanovništva i financijska kriza obiju država od svibnja 1931. zadala je na drugoj strani austrijskoj eksportnoj privredi težak udarac. Privredni ugovori u okviru Rimskih protokola i sudjelovanje Jugoslavije u sankcijama Društva naroda protiv Italije donijeli su jugoslavenskoj privredi nove štete, dok je austrijska drvna i stočarska privreda profitirala od nezasićenog talijanskog tržišta.

Zagrebački profesor Ulmanski u referatu po narudžbi beogradske vlade analizirao je u travnju 1936. uvjete jugoslavenskog izvoza i uvoza prema tržišnim mogućnostima i došao do ovih zaključaka: Njemačka je za jugoslavensku izvoznu privredu najpovoljnije odnosno najspremnije tržište, zbog toga je potrebno veze stvorene trgovačkim ugovorom od 1. svibnja 1934. pojačati. Eventualnim sankcijama protiv Njemačke (zbog ulaska u demilitarizirano Porajnje) Jugoslavija se ne smije nipošto pridružiti; isto tako potrebno je prekinuti sa sankcijama protiv Italije i tako reaktivirati to »nenadomjestivo tržište«. Konačno, potrebno je »brinuti se oko austrijskog tržišta i zauzeti na njemu po mogućnosti naše stare pozicije«.¹⁹ »Clearing«-ugovor s Njemačkom djelovao je međutim kao

¹⁷ Stellungnahme Sektionschef Schüller, 25. 2. 1925 — HHSStA, NPA Südslavien, Fasz. 784 alt; Handelsvertrag zwischen der Republik Österreich und dem Königreiche der Serben, Kroaten und Slowenen / Trgovinski Ugovor između Republike Austrije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Wien, 3. 9. 1925 — 448 der Stenographischen Protokolle, II. Gesetzgebungsperiode.

¹⁸ Résumé des jugoslavischen Ministeriums für Handel und Industrie, 12. 11. 1934 — Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo trgovine i industrije, 193—605.

¹⁹ Referat Prof. *Ulmansky*: »Po pitanju naše trgovine sa: Austrijom, Čehoslovačkom, Engleskom, Francuskom, Italijom i Nemačkom«, 25. 4. 1936 — Arhiv Jugoslavije, zbirka Stojadinovića, F 20; vgl. *The Third Reich and Yugoslavia 1933—1945*, ed. Institute for Contemporary History (Belgrade 1977).

pumpa, jer je brzo stvorio jugoslavenski višak izvoza — budući da je Njemačka bila u zaostatku s isporučivanjem proizvoda važnih za naoružanje — i doveo do sve veće ovisnosti jugoslavenske privrede o njemačkoj velikoprostornoj privredi. K tomu je priključivanje Austrije Njemačkoj stvorilo kvazimonopolistički položaj Njemačke u jugoslavenskoj vanjskoj trgovini.

Ad. 4. *Recipročnost u manjinskoj politici.* Povlačenjem granica 1919/20. novostvorene manjine Koruških Slovenaca, Gradišćanskih Hrvata, Podunavskih Nijemaca u Vojvodini i istočnoj Slavoniji i Donjoštajerskih i Kranjskih Nijemaca dobile su sve na temelju mirovnog ugovora u Saint-Germainu i manjinskih ugovora Saveznika s Kraljevinom SHS sličan pravni položaj, s individualnim pravima na korištenje jezika manjine pred sudom, na osnivanje privatnih ustanova (u prvom redu škola), na održavanje nastave na jeziku manjine i na odgovarajuća financijska sredstva iz javnog budžeta. Za održanje manjina bio je međutim odlučan u prvom redu njihov socioekonomski položaj, koji je za Nijemce u Sloveniji i Vojvodini bio u cijelosti povoljan, budući da je među njima bio širok građanski sloj veleposjednika, veleindustrijalaca, veletrgovaca, bogatih seljaka, što se za Koruške Slovence i Gradišćanske Hrvate ne bi moglo reći. Pravna praksa dviju država bila je od početka dakako restriktivna; npr. pri ukidanju i nedopuštanju privatnih škola (osobito u Koruškoj i Sloveniji), pri provedenoj agrarnoj reformi u Jugoslaviji 1919, pri jugoslavenskom izbornom zakonu od 1920. i pri zadržavanju utrakvističkih škola u Koruškoj. Zbog toga je bilo uvijek pritužbi iz redova manjina od kojih su neke bile podnesene čak Društvu narodâ, npr., peticija »Slovenskog šolskog društva v Celovcu« 1922. zbog nedopuštanja slovenskih privatnih škola u Koruškoj, zatim peticija dra Franca Peteka protiv austrijskog popisa stanovništva 1934, ili peticija dra Waltera Riebela 1930. zbog pljenidbe »Njemačke kuće u Celju« (»Deutsches Haus in Cilli«). Budući da je posljednju peticiju podupiralo i predstavništvo njemačkog ministarstva vanjskih poslova pri Društvu narodâ moralo se naći neko političko rješenje koje se sastojalo u naknadi za »Deutsche Schulstiftung« u Vojvodini.²⁰

Bez obzira na spomenuto internacionaliziranje, manjine neprestano predstavljaju objekte bilateralne politike. Vlade u Beču i Beogradu držale su, istina, manjinske probleme internim poslovima pojedine države, ali zemaljska politika Koruške i Slovenije nije u praksi priznavala tu koncepciju. Pašić i Seipel zagarantirali su u veljači 1923. »recipročnost« u manjinskoj politici i pohranili kataloge pritužbi s obje strane u mape, ali je unatoč tomu ministar za bogoštovlje i nastavu Pribičević opravdavao zatvaranje gimnazijskih razreda u Vojvodini 1925. nezadovoljavajućom školskom situacijom Koruških Slovenaca. (U stvarnosti je iza toga navodno stajao politički zaokret njemačkih poslanika u Skupštini od demokrata radikalima, i to neposredno prije izbora.) Nasuprot tomu pokazi-

²⁰ Arnold Suppan, Die österreichischen Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhunderts (Wien 1983) 102—115, 143—168; Geschichte der Deutschen im Bereich des heutigen Slowenien 1848—1941 / Zgodovina Nemcev na območju današnje Slovenije, ed. Helmut Rumppler und Arnold Suppan (Wien-München 1988); Biber, Nacizem, passim; Hans-Ulrich Wehler, Nationalitätenpolitik in Jugoslawien. Die deutsche Minderheit 1918—1978 (Göttingen 1980).

vala je beogradska vlada začuđujuće malo zanimanja za diskusiju o kulturnoj autonomiji Koruških Slovenaca, dok su Donjoštajerski Nijemci pokazivali za to izrazit interes, budući da su oni taj model »kulturnog samoupravljanja« oduvijek financirali.²¹

U publicistici i u politici učinjena je više puta usporedba između situacije slovenske manjine u Koruškoj i njemačke manjine u Sloveniji i u čitavoj Jugoslaviji — Gradišćanski Hrvati nisu pri tom ni spominjani. Dakačo, prikazali su Erhartič 1925. i Rožič 1933. isto tako crno-bijelu sliku kao Wutte i Lobmeyr 1926. Pažnje vrijedno bilo je barem to da je u vezi s međunarodnom diskusijom u ljeto 1930. o »Njemačkoj kući u Celju« došlo do promjene jugoslavenske manjinske politike prema Podunavskim Nijemcima, što je na školskom, kulturnom, privrednom i političkom području pozitivno djelovalo na manjinu.²²

Položaju Nijemaca u Sloveniji koji su simpatizirali s politikom Austrije smetale su, nasuprot tome, mnoge sociopsihološke ovisnosti: njemački građani bili su za slovenski srednji sloj socijalni izazov; mnogim Nijemcima koji su imali posjede s ove i s one strane granice podvaljivalo se da su irendentisti i revizionisti, a preuzimanjem nacionalsocijalističkih ideja u Donjoj Štajerskoj, u Ljubljani i u Kočevju upala je ta manjina u dvostruki konflikt lojalnosti — s jedne strane prema jugoslavenskoj državi, a s druge prema politici austrijske vlade — kakva se pokazala u lipnju 1934. Dio posebnog paradoksona bilateralne povijesti jest i činjenica da je djelovanje nacionalsocijalističkih organizacija protiv Austrije na slovenskom području bilo neko vrijeme tolerirano, u svakom slučaju do povratka Korošca iz izgnanstva. Ozbiljnih pokušaja međutim da se riješi manjinsko pitanje — barem između Koruške i Slovenije — nije bilo, iako su još 1937. Kočevski Nijemci i Koruški Slovenci to namjeravali.²³

²¹ Dringliche Anfrage der Abgeordneten Hampel, Angerer, Grailer, Klimann und Genossen »betreffend die Repressalien Jugoslawiens gegen die österreichische Regierung«, 3. 3. 1935; Erklärung Bundeskanzler Ramek im Nationalrat, 3. 3. 1925 — Stenographische Protokolle, II. Gesetzgebungsperiode, II. Bd., 2000 ff.; Belgrader Zeitung, 12. 3. 1925; *Branislav Gligoričević*, Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919—1929 (Beograd 1929) 191; *Franc Petek*, Iz mojih Spominov (Ljubljana/Borovlje 1979); *Valentin Einspieler*, Verhandlungen über die der slowenischen Minderheit angebotene Kulturautonomie 1925—1930 (Klagenfurt 1980).

²² *Carinthiacus* (Stanko Erhartič), Die Lage der Slovenen unter Österreich und jene der Deutschen im Königreiche der Serben, Kroaten und Slovenen (Ljubljana 1925); *Martin Wutte — Oskar Lobmeyr*, Die Lage der Minderheiten in Kärnten und in Slowenien (Klagenfurt 1926); Lage der deutschen Minderheit in Jugoslawien und Lage der Slowenen in Österreich. Aus der Rede des Senators Dr. Valentin Rožič im Senat des Königreiches Jugoslawien am 26. März 1933 in der Generaldebatte über die Budgetvorlage (Belgrad 1933); Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije, odeljenje za osnovu nastavu, O. N. Br. 769, 1. 9. 1930, O. N. Br. 1140, 8. 12. 1930, O. N. Br. 12. 284, 14. 2. 1931, O. N. Br. 52, 23. 1. 1932 etc. — Arhiv Jugoslavije, Ministarstvo prosvete, 2—5.

²³ Slovenski Korotan/Das slovenische Kärnten/La Carinthie slovene, *Ilustrirani Slovenec*, tedenska priloga, 12. 10. 1930; *Martin Wutte*, Bericht über den Stand der wissenschaftlichen Arbeiten zur Kärntner Frage — HHStA, NPA Südslavien, G. Zl. 25. 158—13832, Kart. 787 alt; Bericht der Generaldirektion für öffentliche Sicherheit, 22. 11. 1934: Österreichische Flüchtlinge in Jugoslawien (zusammenfassende Darstellung) — HHStA, NPA Südslavien, Kart. 792 alt; *Koroški Slovenec*, 6. 2. 1937; *Gottscheer Zeitung*, 1. 4. 1937.

Ukratko, njemačke su manjine u Jugoslaviji i južnoslavenske u Austriji, istina, pridonijele stanovitoj privrednoj, socijalnoj, civilizatorskoj i kulturnoj razmjeni između društava dviju susjednih zemalja, ali su u bilateralnoj politici bile tretirane više kao smetnja nego kao faktor povezivanja.

Ad 5. *Susjed u slici povijesti i u javnom mnijenju.* Osim konkurencije u međunarodnoj politici i neriješenog manjinskog pitanja slika koju je sebi jedna strana stvorila o drugoj predstavljala je najveću smetnju u bilateralnim odnosima. Na obje strane prikazivan je »stranac« u novinama, časopisima i radioemisijama, ali i u školskim knjigama i na zemljopisnim kartama, jednostrano negativno, što se ubrzo učvrstilo u obliku heterostereotipâ:

— za beogradsku čaršiju bio je Beč stjecište svih unutrašnjopolitičkih neprijatelja beogradskog režima: legitimista oko nekadašnjeg generalpukovnika Sarkotića, komunista u izgnanstvu, Radićevih sljedbenika i ustaša oko Pavelića i Perčevića;

— bečki tisak opet, ali i onaj u Grazu i Celovcu, počeo je relativno brzo nakon stvaranja SHS pisati o znakovima njenog raspadanja, a bečki sveučilišni profesor Uebersberger recenzirao je s priličnom zloradošću kritiku Svetozara Pribičevića »La Dictature du Roi Alexandre« (1933).²⁴

Ti negativni stereotipi postojali su između Beča i Beograda od ubojstva kralja 1903, a »svinjskim ratom«, aneksijskom krizom, atentatom 1914. i teškim sukobima u prvom svjetskom ratu (uključujući trogodišnju austrougarsku okupacijsku politiku) još su se izoštrili. Između Nijemaca i Slovenaca u Štajerskoj, Koruškoj i Kranju počeli su negativni stereotipi nastajati dvadesetih godina 19. stoljeća, pri čemu su slovenski stereotipi bili najprije upereni protiv »Nemškutarjev«. I u tadašnjoj unutarjoaustrijskoj regiji izoštario je prvi svjetski rat hapšenjem, dezertacijama, pobunama i osobito vojnim sukobima 1918/19, povezanim s pljačkanjem i nasiljem nad civilnim stanovništvom, negativne stereotipe. Kao »popratna glazba« služila je sve veća radikalnost i militantnost u jeziku — govorilo se npr., o »strahovladi« odnosno o »uništenju«.²⁵

Poseban izazov vice versa bile su spomen-proslave 10. listopada 1920: proslava toga nacionalnog spomen-dana imala je zadaću stvarati svijest o identitetu vlastite zajednice, ali je, sasvim suprotno, i u Koruškoj i u Sloveniji, pridonosila stvaranju novih negativnih stereotipa. Osobito proslava desete obljetnice izrodila se u prvi veliki sukob. Velikonjemački orijentirano celovečko glasilo »Freie Stimmen« pisalo je o »mržnjom ispunjenoj hajci politizirajućeg slovenskog duhovništva u Koruškoj«, o »Tvorcima nemira« i o slovenskim »huškačkim listovima«, dok je ljubljanski »Slovenec« pisao o »okrutnom neprijatelju na sjeveru, koji ne samo da želi pogaziti najosnovnija prava slovenske manjine u Koruškoj,

²⁴ Hans Uebersberger, Pribitschewitsch enthüllt, in: *Wiener Neueste Nachrichten*, 21. 1. 1933; *Emilian Lilek*, Vorschläge zur Lösung der deutsch-österreichischen Anschlussfrage und zur Befriedigung der Deutschen und Slaven (Celje 1934).

²⁵ Vladimir Dedijer, *Die Zeitbombe. Sarajevo 1914* (Wien-Frankfurt-Zürich 1967); *Friedrich Würthle*, Die Spur führt nach Belgrad. Die Hintergründe des Dramas von Sarajevo (Wien-München-Zürich 1975); *Politično preganjanje Slovencev v Avstriji 1914—1917*, ed. Janko Pleterški (Ljubljana 1980); *Kärntens Volksabstimmung 1920*, ed. Helmut Rumpel (Klagenfurt 1981).

nego počinje rušiti zidine Karavanki da bi posegnuo za integralnim dijelovima naše domovine«. »Slovenec« je također prijetio: »[...] u svakom slučaju, ako Austrija bitno promijeni svoj državni oblik, ili ako uopće prestane postojati, imamo mi pravo zahtijevati reviziju plebiscita.«²⁶

Usko povezano s negativnim predodžbama o drugom narodu bilo je međusobno spočitavanje iredentizma i revizionizma: U mnogim slovenskim novinskim člancima, predavanjima i govorima u parlamentu spominjana je uvijek iznova mogućnost revizije plebiscita u slučaju priključenja Austrije Njemačkoj. Pri tom su se osobito isticala nacionalistička udruženja »Narodna odbrana« i »Klub Koroških Slovencev«. Nakon pregovora predstavnika tih organizacija s koroškim nacionalsocijalistima pojavila se potkraj 1933. glasina da su koroški nacionalsocijalisti pod uvjetom odgovarajuće političke podrške od Koroških Slovenaca pripravnici odreći se Južne Koroške. U srpnju 1934. postale su međutim pozicije jasne: Koroški Slovenci držali su se vrlo lojalno. Još dvadesetih godina pojavile su se u Štajerskoj i Koroškoj revizionističke pretenzije prema Sloveniji, a koje su se odnosile na Donju Štajersku i Mežišku dolinu. Od 1933. učestale su, osobito u Grazu, pretenzije na Apaško polje, ali »Ballhausplatz« na to nije reagirao. Ostaje međutim činjenica da su zemaljske vlade u Celovcu i Grazu i banska vlada u Ljubljani na takve političko-ideološke pojave uvijek osjetljivo reagirale.²⁷

Zbog mnogih spomenutih suprotnosti u politici i javnom mnijenju a katkada i u privredi nije lako ukazati na područja kooperacije koja su bez sumnje postojala — i to ne u malom broju, dakako najvećim dijelom neovisno o službenoj politici. Kooperacija je naime funkcionirala osobito pri kulturnim kontaktima (gostovanjima kazališnih grupa, izložbama, predavanjima, izletima, sportskim natjecanjima itd.), u turizmu i pri različitim privatnim posjetima. Doduše moglo se gostovanje zborova Koroških Slovenaca u Sloveniji, npr., pretvoriti u nacionalni i državni politikum. Uostalom pada u oči da je s austrijske strane bio organiziran samo jedan službeni posjet Jugoslaviji i obratno. Čak je i svećenik Korošec posjećivao svoje kršćanskosocijalne partijske prijatelje u Beču samo neslužbeno.

Na kraju, mora se reći da je u odnosima između Jugoslavije i Austrije od 1918. do 1938. jasno prevladavala konfrontacija, unatoč zajedništvu u povijesti, kulturi, civilizaciji i znanstvenoj naobrazbi (da spomenem samo mnoštvo južnoslavenskih studenata u Beču i u Grazu), unatoč bitnim privrednostrukturnim međusobnim nadopunama i unatoč mnogostrukoj socijalnoj kooperaciji (uključujući mnogobrojne rodbinske veze), da je i nacionalna i međunarodna politika, obilježena negativnim iskustvima prvoga svjetskog rata i nakon 1920. vođena dijametralnim sigurnosnim interesima, stvarala jaz između dviju država i njihovih naroda.

²⁶ *Freie Stimmen*, 28. i 30. 10. 1930; *Slovenec*, 14. i 15. 10. 1930.

²⁷ Bericht Generalkonsul Orsini-Rosenberg an Bundeskanzler Dollfuss, 7. 4. 1933 — HHStA, NPA Südslavien, Fasz. 787 alt; Reichspost, 22., 27. und 30. 12. 1933; Naši onstran meje, ed. Peter Pavlovič (Ljubljana 1933); *Pravda*, 2. 9. 1934; Gerbard Werner (Helmut Carstanjen), *Sprache und Volkstum in der Untersteiermark* (Stuttgart 1935).